

MEMORANDUM / 2. června 2015

Závažné pracovní vykořisťování: pracovníci přesunující se v rámci EU nebo do EU

1. Co je to závažné pracovní vykořisťování?

Příkladem závažného pracovního vykořisťování je práce každý den v týdnu za mzdu, která je vyplácena nepravidelně nebo vůbec, život ve stísněných nestandardních podmínkách v izolaci od ostatních či práce bez smlouvy a výhrůžky deportací. Formálně označuje „závažné pracovní vykořisťování“ všechny formy pracovního vykořisťování, které jsou podle právních předpisů členského státu, v němž k vykořisťování dochází, trestné. I když trestněprávní předpisy EU se zabývají pouze některými formami pracovního vykořisťování, článek 5 Listiny základních práv EU zakazuje otroctví a nucenou práci a článek 31 stanoví, že všichni pracovníci mají právo na „slušné a spravedlivé“ pracovní podmínky.

2. Kdo jsou oběti závažného pracovního vykořisťování v EU?

Oběti závažného pracovního vykořisťování jsou pracovníci, kteří snášejí pracovní podmínky, jež jsou podle právních předpisů země, ve které k tomu dochází, trestné. Oběti pracovního vykořisťování často pracují v izolaci, v zemědělství, v domácnosti nebo na stavbách. Po skončení zaměstnání oběti často odjíždějí ze země, ve které pracují, a lze je pak obtížně vystopovat. Odborníci, kteří pracují s oběťmi závažného pracovního vykořisťování, dokáží popsat zkušenosti obětí pracovního vykořisťování a řada těchto odborníků se o své vědomosti a odborné znalosti podělila v rozhovorech s FRA, v rámci diskusí v cílových skupinách nebo v případových studiích.

3. Zjistila FRA, kolik obětí závažného pracovního vykořisťování v EU je?

Z povahy trestného činu pracovního vykořisťování je obtížné kvantifikovat počet jeho obětí. Důvodem je skutečnost, že se v jednotlivých členských státech EU liší definice pracovního vykořisťování i opatření přijatá k boji s ním, a to, že tento jev není dostatečně hlášen autoritám. Z důkazů shromážděných FRA vyplývá, že v členských státech EU, ve kterých je definice pracovního vykořisťování širší a jeho kontroly jsou častější, je počet zjištěných obětí a rozsudků vyšší než v zemích s restriktivnějšími definicemi. K pokusům kvantifikovat pracovní vykořisťování, například v odhadech Mezinárodní organizace práce (MOP), že v průběhu 10letého období od roku 2002 do roku 2011 „byly v každém časovém okamžiku nuceny k práci asi tři z 1 000 osob po celém světě“, by se mělo přistupovat s nejvyšší opatrností. S cílem lépe odhadnout rozměr pracovního vykořisťování vyzval výzkum FRA řadu vysoce rizikových odvětví, ve kterých je vykořisťování pracovníků pravděpodobnější. Jedná se především o oblasti zemědělství, lesnictví, rybolovu, stavebnictví, ubytovacích a stravovacích služeb, práce v cizí domácnosti a některých forem výroby.

4. Komu hrozí, že se stane obětí závažného pracovního vykořisťování v EU?

Existuje řada rizikových faktorů, jejichž vlivem jsou pracovníci zvláště ohroženi vykořisťováním. Lze je seskupit jako:

- rizikové faktory související s právním a institucionálním rámcem země zaměstnání, jako je nedostatečné šetření nebo sledování pracovních podmínek,

- rizikové faktory týkající se osobní situace pracovníků, jako je neznalost jazyka země, ve které pracují, nízké dosažené vzdělání nebo zkušenost s extrémní chudobou v zemi původu,
- rizikové faktory na pracovišti, například práce v hospodářském odvětví se sklonem k pracovnímu vykořisťování nebo v rizikové pracovní situaci,
- rizikové faktory vytvářené zaměstnavateli, například pokud neposkytnou smlouvu sepsanou v jazyce, kterému pracovník rozumí, neinformují pracovníky o jejich právech nebo zvyšují závislost pracovníků (např. zajištěním ubytování či dopravy nebo zaměstnáváním jiných rodinných příslušníků).

5. Jaká je úloha členských států EU, vyskytnou-li se případy závažného pracovního vykořisťování?

Členské státy EU mají povinnost náležitě ochrany pracovníků. To znamená, že pokud pracovníkům z jiné země hrozí závažné vykořisťování, mají nárok na ochranná opatření přijatá příslušnými orgány. Členské státy mají povinnosti vyplývající z práva EU, kterými je provádět kontroly zaměřené na zjišťování případů pracovního vykořisťování, chránit oběti, zavést mechanismy odškodnění obětí a zajistit postavení pachatelů před soud.

6. Čím je tento výzkum jedinečný?

Jedná se o první výzkum v EU, který se komplexně zabývá všemi trestnými formami pracovního vykořisťování pracovníků přesunujících se v rámci EU nebo do EU. Přináší důkazy o tom, že:

- závažné pracovní vykořisťování je v EU rozšířeno v řadě odvětví (v zemědělství, stavebnictví, hotelových a stravovacích službách, v odvětví práce v cizí domácnosti, ve výrobě), přesto pachatelé nadále jednájí beztrestně,
- spotřebitelé si nejsou vědomi toho, že výrobky, které kupují, mohou být produktem pracovního vykořisťování, jelikož chybí závazné normy a systém certifikace a značení výrobků,
- rozdílné definice trestného pracovního vykořisťování v členských státech EU znamenají, že to, co je v jedné zemi trestný čin, v jiné zemi trestným činem být nemusí,
- v zemích, jako je například Bulharsko, Kypr, Řecko, Lotyšsko, Litva, Lucembursko, Malta a Slovinsko, zákony o vykořisťovatelských pracovních podmínkách chrání pouze státní příslušníky třetích zemí v protiprávní situaci. Téměř ve všech členských státech EU jsou trestněprávními ustanoveními chráněni před závažným pracovním vykořisťováním pracovníci se statutem nelegálního pobytu ze zemí mimo EU. Státní příslušníci EU požívají této úrovně ochrany pouze ve čtyřech členských státech (Belgie, Francie, Německo a Nizozemsko).

7. Jak byly údaje pro zprávu shromážděny?

Byl využit sekundární i terénní výzkum: sekundární výzkum právního a institucionálního rámce závažného pracovního vykořisťování byl proveden ve všech 28 členských státech EU, zatímco terénní výzkum ve 21 zemích EU, tj. ve všech členských státech kromě Dánska, Estonska, Lotyšska, Lucemburska, Rumunska, Slovinska a Švédska (z důvodu omezených prostředků). Členské státy byly vybrány tak, aby byly pokryty různé zeměpisné regiony i různé hospodářské situace a právní tradice. Práce v terénu zahrnovala celkem 616 rozhovorů se skupinami odborníků pracujících v různých oblastech pracovního vykořisťování, jako jsou inspektoráty práce, policie, soudci a zástupci pracovníků a zaměstnavatelů; a 24 diskusí v cílových skupinách, jež zahrnovaly smíšené skupiny pracovníků z praxe. Kromě toho bylo v rámci práce v terénu shromážděno 217 případových studií závažného pracovního vykořisťování. Ty vycházely z informací poskytnutých odborníky na úrovni členských států.

8. Co lze udělat pro zlepšení situace?

- Členské státy EU mohou reagovat na zjištěné rizikové faktory zavedením preventivních a monitorovacích mechanismů a stanovením právního a institucionálního rámce pro sledování případů pracovního vykořisťování kontrolami na pracovištích. Mohou také zajistit obětem lepší přístup ke spravedlnosti prostřednictvím cílených podpůrných služeb, poskytováním informací o jejich právech, účinným šetřením a stíháním a sankcemi proti pachatelům pracovního vykořisťování.
- Široká veřejnost by si měla být vědoma toho, že pracovní vykořisťování je realitou a že všem pracovníkům a odvětvím hospodářství by prospělo ovzduší nulové tolerance.
- Odbory a organizace občanské společnosti by měly oslovit pracovníky migrující v rámci EU a do EU, a podporovat pracovněprávní vztahy s pracovními smlouvami sepsanými v jazyce, kterému pracovníci rozumějí, a jež ukládají zaměstnavatelům povinnost vyplácet mzdu jednou za měsíc, nikoliv na konci projektu nebo sezóny.
- Spotřebitelé by měli mít právo vědět, jestli výrobky, které kupují, mohly být vyrobeny za vykořisťovatelských podmínek. Proto by k výrobkům a službám měly být přikládány osvědčení nebo označení, která značí spravedlivé pracovní podmínky.
- Podniky by měly mít povinnost sdělovat informace o ochranných opatřeních, která zajišťují, aby nedocházelo k pracovnímu vykořisťování, a veřejnosti by měl být poskytnut rejstřík zaměstnavatelů a náborových pracovníků odsouzených za pracovní vykořisťování.
- Právo obětí být uznán za oběť a mít přístup ke spravedlnosti by nemělo být podmíněno statutem pobytu. Oběti musí mít přístup k odškodnění bez ohledu na status pobytu.

9. Jak agentura FRA naváže na výsledky výzkumu?

S cílem lépe pochopit zkušenosti a potřeby obětí plánuje FRA návazný projekt, v jehož rámci budou provedeny rozhovory s pracovníky, kteří zažili nebo kterým hrozí pracovní vykořisťování v EU.

Kromě toho bude FRA využívat zjištění výzkumu ke změně příslušných politik. Té bude dosaženo v úzké spolupráci s institucemi jako je Evropská komise, Evropský parlament, Rada Evropy, Mezinárodní organizace práce (MOP), Mezinárodní konfederace odborových svazů (ITUC) a Evropská konfederace odborových svazů (ETUC), i s jinými agenturami EU, jako je Eurofound a Evropská agentura pro bezpečnost a ochranu zdraví při práci (EU-OSHA). FRA bude také úzce spolupracovat s členskými státy a organizacemi občanské společnosti a rovněž bude vybízet sdělovací prostředky ke zvyšování povědomí o závažném pracovním vykořisťování v EU.

O další informace se obraťte na mediální tým agentury FRA:

E-mail: media@fra.europa.eu / Tel.: +43 1 58030-642